
7. Wybory do sejmiku województwa łódzkiego – powrót do przeszłości. Sytuacja polityczna w sejmiku wojewódzkim w kadencji 2018–2024

DOI: 10.71433/2025.89.5.07

Maciej Onasz¹

Uniwersytet Łódzki

Praca opublikowana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe (CC BY 4.0).
Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Cytuj jako: Onasz M., *Wybory do sejmiku województwa łódzkiego – powrót do przeszłości. Sytuacja polityczna w sejmiku wojewódzkim w kadencji 2018-2024*, [w:] R. Alberski, M. Cichosz, D. Szczepański (red.), *Gra o regiony 2024. Wybory do sejmików województw w Polsce*, Wałbrzych 2025, s. 81-97.

7.1. Sytuacja polityczna w sejmiku wojewódzkim w kadencji 2018–2024

Wybory organów jednostek samorządu terytorialnego przeprowadzone w roku 2018 doprowadziły do zmiany obozu politycznego sprawującego władzę w regionie. Po trzech kadencjach wspólnych rządów Platformy Obywatelskiej (PO) i Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) – z kilkunastomiesięcznym okresem współdziału Sojuszu Lewicy Demokratycznej (SLD) od listopada 2006 r. do lutego 2008 r. – władza przeszła w ręce Prawa i Sprawiedliwości (PiS).

Na ogólną liczbę 33 mandatów 17 uzyskało rządzące w tym momencie na poziomie kraju PiS, 12 uzyskała koalicja skupiająca część sił opozycyjnych na poziomie ogólnokrajowym – PO oraz Nowoczesnej pod nazwą Koalicja Obywatelska (KO)², kolejne cztery mandaty przypadły PSL. Pierwszy raz w historii samorządu województwa łódzkiego mandatów nie uzyskały ugrupowania lewicowe. Co więcej, pierwszy raz w historii województwa łódzkiego jedno ugrupowanie uzyskało samodzielną większość mandatów w ogranie stanowiącym na poziomie regionu. Warto również zaznaczyć, że był to pierwszy przypadek (z wyłączeniem krótkiego epizodu Ligi Polskich Rodzin między marcem a grudniem 2004 r.), gdy udział we władzy wykonawczej miało ugrupowanie wyraźnie prawicowo-konserwatywne.

Podczas kadencji nie nastąpiło istotne przeobrażenie układu sił w sejmiku wojewódzkim, mogące skutkować zmianą władzy w regionie. Transfery między ugrupowaniami (klubami) nie przyjęły masowej skali. Jedynym ważnym transferem jest przejście

¹ ORCID: 0000-0002-4062-1253.

² Pełna nazwa: Koalicyjny Komitet Wyborczy Platforma. Nowoczesna Koalicja Obywatelska.

radnego Pawła Kowalczyka, reprezentującego pierwotnie Nowoczesną i wybranego z pierwszego miejsca listy KO w okręgu nr 4 do klubu PiS³.

Niezależnie od ograniczonej mobilności wewnątrz sejmiku w jego składzie nastąpił szereg zmian wynikających z wygaśnięcia mandatów⁴ – w przypadku dwojga radnych reprezentujących KO – Ilony Rafalskiej oraz Andrzeja Owczarka – zwolnienie mandatu nastąpiło w wyniku śmierci, w przypadku siedmiorga – trzech wybranych z list PiS (Krzysztof Ciebiada, Grzegorz Wojciechowski, Paweł Sałek), dwóch wybranych z list KO (Dariusz Joński, Paweł Bliźniuk) oraz dwojga z list PSL (Dariusz Klimczak, Jolanta Zięba-Gzik) – z objęcia mandatu w sejmie (nie było za to przypadku wygaśnięcia mandatu radnego z powodu objęcia mandatu senatora). Pozostałe były wynikiem zrzeczenia się mandatów przez samych radnych, przy czym w przypadku Joanny Skrzydlewskiej (KO) było to powiązane z objęciem funkcji wiceprezydent Łodzi, w przypadku Doroty Ryl (KO) oraz Marka Mazura (PSL) – z objęciem funkcji odpowiednio wojewody i wicewojewody łódzkiego (po alternacji władzy na poziomie centralnym), w przypadku Pawła Kowalczyka (wybranego jako kandydat Nowoczesnej z list KO, który później zasił klub PiS) – z objęciem funkcji burmistrza Rozprzry (gmina w powiecie piotrkowskim). Zarówno Kowalczyk, jak i ostatni z radnych, którzy zaniechali pełnienia mandatu (Witold Stepień, KO), zrezygnowali z mandatów już po kolejnych wyborach organów jednostek samorządu terytorialnego, przeprowadzonych w kwietniu 2024 r. Na ogólną liczbę 14 zwolnionych mandatów w czterech przypadkach mandaty pozostały nieobsadzone na podstawie art. 387 § 1 w zw. z 386 § 5 Kodeksu wyborczego⁵.

Zmiany składu w toku kadencji w znacznie mniejszym stopniu dotknęły zarządu województwa. W zarządzie powołanym w składzie: Grzegorz Schreiber (PiS, marszałek), Grzegorz Wojciechowski (PiS, wicemarszałek), Zbigniew Ziomba (PiS, wicemarszałek), Robert Baryła (wybrany z list PiS, reprezentujący Solidarną Polskę/Suwerenną Polskę), Andrzej Górczyński (wybrany z listy PiS, początkowo reprezentujący Porozumienie Jarosława Gowina, później niezrzeszony), nastąpiła tylko jedna zmiana – po rezygnacji Grzegorza Wojciechowskiego (z przyczyn osobistych⁶) w jego miejsce wybrano Piotra Adamczyka (PiS).

³ M. Darda, *Łódzki sejmik. Były radny KO/Nowoczesna już oficjalnie w klubie PiS*, <https://piotrkowtrybunalski.naszemiasto.pl/lodzki-sejmik-byly-radny-ko-nowoczesna-juz-oficjalnie-w/ar/c1-8750163> [dostęp: 1.08.2024].

⁴ KBW, *Zmiany w składach rad gmin/miast powyżej 20 tys. mieszkańców, rad powiatów, rady miasta na prawach powiatu Łodzi, Sejmiku Województwa Łódzkiego (kadencja 2018-2024)*, https://lodz.kbw.gov.pl/uploaded_files/1714501980_wygasniecia-mandatow-2018-2024.pdf [dostęp: 1.08.2024].

⁵ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2011 nr 21 poz. 112 z późn. zm.

⁶ PAP, *Radny PiS rezygnuje ze stanowiska wicemarszałka województwa łódzkiego*, <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/606099,pis-radny-wicemarszalek-wojeodstwo-lodzkie-grzegorz-wojciechowski-rezygnacja.html> [dostęp: 1.08.2024].

7.2. Charakterystyka podmiotów rywalizujących w wyborach do sejmiku

W wyborach do sejmiku województwa łódzkiego zarządzonych na dzień 7 kwietnia 2024 r. swoje listy zarejestrowało 11 komitetów, co stanowiło trzecią największą liczbę w kraju (po województwach: śląskim z 16 oraz mazowieckim z 12 komitetami). Dziewięć z nich stanowiły komitety ogólnopolskie, a jedynie dwa – KWW Akcja Narodowa oraz KWW Geotermia Rawa Mazowiecka – komitety regionalne. Lista komitetów obejmowała najważniejsze ugrupowania reprezentowane na płaszczyźnie parlamentarnej i rywalizujące w wyborach do wszystkich sejmików: PiS, KO, Trzecią Drogę, Nową Lewicę, Konfederację, jak również komitety ogólnopolskie, rywalizujące o mandaty we wszystkich województwach lub w ich części, jednak pozbawione zaplecza parlamentarnego: Bezpartyjni Samorządowcy, Polska Liberalna Strajk Przedsiębiorców, Normalny Kraj. Ponadto swoje listy zarejestrował Ruch Naprawy Polski nieposiadający statusu komitetu ogólnokrajowego (zarejestrował swoje listy jedynie w siedmiu regionach). Szczegółowe informacje na temat komitetów przedstawiono w tabeli 7.1.

W praktyce jedynie komitety powiązane z partiami politycznymi reprezentowanymi w parlamencie miały szansę odegrać istotną rolę w procesie wyborczym do sejmiku województwa łódzkiego. Pozostałe nie posiadały wystarczająco rozbudowanych struktur ani zasobów, aby uzyskać taki potencjał. Nawet środowisko Bezpartyjnych Samorządowców nie tylko nigdy wcześniej nie zdołało skutecznie wejść w ramy systemu partyjnego w województwie łódzkim, ale dodatkowo zostało osłabione przez wewnętrzny podział (część z działaczy związanych z tym ruchem stworzyła wspólny komitet z politykami Konfederacji). Pozostałe mniejsze komitety należy traktować jako przejaw istnienia ogólnokrajowych ruchów kontestacyjnych oraz – w znacznie mniejszej mierze – lokalny folklor polityczny (szczególnie w przypadku Geotermii Rawa Mazowiecka), którego przedstawiciele nie zamierzali jednak włączać się w rzeczywistą rywalizację polityczną. Wskazuje na to m.in. liczba zarejestrowanych list w kontekście obowiązującego progu wyborczego (5% ważnie oddanych głosów w odniesieniu do całości województwa).

Analiza składu list ugrupowań faktycznie liczących się w rywalizacji wyborczej pozwala stwierdzić, że najważniejsze miejsca na listach zajmowali kandydaci związani z regionem, przedstawiciele elit regionalnych poszczególnych partii politycznych. Szczególnie widoczne jest to w przypadku liderów list, wśród których dominowali dotychczasowi radni (względnie radni wcześniejszych kadencji, jak w przypadku lidera Lewicy w okręgu łódzkim), liderzy regionalnych struktur partyjnych, wcześniejsi kandydaci czy parlamentarzyści, w tym pełniący funkcje w rządzie.

Listy poszczególnych komitetów były zróżnicowane pod względem udziału płci na listach oraz wśród liderów list. Ograniczając się do list komitetów powiązanych z ugrupowaniami parlamentarnymi, można wskazać, że najwyższy współczynnik feminizacji (bez uwzględnienia numerów na listach) wykazały listy Konfederacji (50%), dalej

Tabela 7.1. Komitety wyborcze w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego w 2024 r.

Nr listy	Nazwa komitetu	Podmiot powołujący komitet	Główne ugrupowania (<i>de facto</i>)	Obszar rejestracji	Liczba list	Liczba kandydatów
1	KW Prawo i Sprawiedliwość	partia polityczna	Prawo i Sprawiedliwość	Polska	5	43
2	KWW Konfederacja i Bezpartyjni Samorządowcy	wyborcy	Konfederacja	Polska	5	40
3	KKW Trzecia Droga Polska 2050 Szymona Hołowni–Polskie Stronnictwo Ludowe	koalicja partii politycznych	Polska 2050 Szymona Hołowni, PSL	Polska	5	43
4	KKW Lewica	koalicja partii politycznych	Nowa Lewica, Lewica Razem, Unia Pracy, Polska Partia Socjalistyczna	Polska	5	42
5	KKW Koalicja Obywatelska	koalicja partii politycznych	Platforma Obywatelska, Nowoczesna, Inicjatywa Polska, Partia Zieloni	Polska	5	43
6	KW Stowarzyszenie „Bezpartyjni Samorządowcy”	–	Bezpartyjni Samorządowcy	Polska	5	34
7	KW Polska Liberalna Strajk Przedsiębiorców	partia polityczna	Polska Liberalna Strajk Przedsiębiorców	Polska	5	34
8	KWW Akcja Narodowa	wyborcy	–	województwo łódzkie	5	29
9	KW Normalny Kraj	partia polityczna	Normalny Kraj	Polska	2	10
10	KWW Geotermia Rawa Mazowiecka	wyborcy	–	województwo łódzkie	1	5
11	KW Ruch Naprawy Polski	partia polityczna	Ruch Naprawy Polski	Polska	1	5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

KO (48,84%), PiS (46,51%), Lewicy (45,24%), TD (41,86%). W odniesieniu do liczb bezwzględnych najwięcej kobiet umieszczono na listach KO (21), następnie PiS i Konfederacji (20), Lewicy (19) oraz TD (18).

Tabela 7.2. Procentowy udział kobiet wśród kandydatów na listach głównych komitetów wyborczych

Nazwa komitetu	Odsetek kobiet na listach				
	1 miejsca	2 miejsca	3 miejsca	miejsca 1-3	całość list
PiS	20,00	40,00	60,00	40,00	46,51
Konfederacja	0,00	40,00	80,00	40,00	50,00
TD	20,00	20,00	60,00	33,00	41,86
Lewica	60,00	60,00	60,00	60,00	45,24
KO	100,00	20,00	60,00	60,00	48,84

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Zupełnie inny obraz przedstawia analiza uwzględniająca liderów i liderki poszczególnych list. Jeśli ująć jedynie pierwsze miejsca na listach, to największą reprezentację kobiet zaobserwowano na listach KO (kobiety liderowały listom we wszystkich pięciu okręgach), najniższą zaś Konfederacja (ani jednej liderki listy). Uwzględniając liczbę kobiet wśród pierwszych trzech osób na poszczególnych listach, należy stwierdzić, że największą reprezentację zaobserwowano na listach KO oraz Lewicy (9), najniższą natomiast na listach TD (5). Pozwala to na stwierdzenie, że feminizacja list Konfederacji, niekojarzonej przecież z postulatami równościowymi czy feministycznymi, była feminizacją pozorną – dotyczyła w praktyce jedynie miejsc niebiorących⁷. Szczegółowe wartości przedstawiono w tabeli 7.2.

7.3. Struktura okręgów i jej konsekwencje

Przez system wyborczy, zgodnie z powszechnie przyjętą definicją, należy rozumieć system konstytuowany przez trzy elementy: strukturę okręgów wyborczych, formułę wyborczą oraz uprawnienia wyborcy bezpośrednio podczas aktu głosowania⁸. O ile drugi i trzeci z przytoczonych elementów są wspólne dla wyborów do wszystkich sejmików wojewódzkich, przez co ich analiza w tym miejscu nie jest konieczna, o tyle struktura okręgów wyborczych jest czynnikiem całkowicie indywidualnym.

Struktura okręgów wyborczych w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego ulegała zmianom na przestrzeni lat, jednakże same granice okręgów wyborczych pozo-

⁷ Jako miejsca biorące należy traktować pierwsze miejsca na liście w liczbie równej przewidywanej liczbie mandatów, które może uzyskać dana lista. W tym rozumieniu wszystkie kobiety obecne na listach Konfederacji zostały umieszczone na miejscach niebiorących.

⁸ D. Nohlen, *Prawo wyborcze i system partyjny: o teorii systemów wyborczych*, Warszawa 2004, s. 53.

stawały względnie stałe. Pomijając wybory w roku 1998⁹, główna zmiana dotyczyła połączenia dwóch wcześniej funkcjonujących okręgów na obszarze stolicy województwa w jeden okręg od wyborów w roku 2014. Od tego czasu liczba i granice okręgów są stałe i zostały przedstawione w tabeli 7.3.

Tabela 7.3. Okręgi wyborcze w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego

Numer okręgu	Liczba mandatów	Opis granic
1	8	miasto na prawach powiatu Łódź
2	5	powiaty: kutnowski, łęczycki, łowicki, zgierski
3	8	powiaty: łaski, pabianicki, pajęczański, poddębicki, sieradzki, wieluński, wieruszowski, zduńskowolski
4	7	miasto na prawach powiatu Piotrków Trybunalski, powiaty: bełchatowski, łódzki wschodni, piotrkowski, radomszczański
5	5	miasto na prawach powiatu Skierniewice, powiaty: opoczyński, rawski, skierniewicki, tomaszowski, brzeziński
Suma	33	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Tabela 7.4. Liczba mandatów w okręgach w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego

Granice okręgu	2024	2018	2014	2010*	2006*	2002*
Łódź	8	9	9	10	10	11
Powiaty: kutnowski, łęczycki, łowicki, zgierski	5	5	5	6	6	6
Powiaty: łaski, pabianicki, pajęczański, poddębicki, sieradzki, wieluński, wieruszowski, zduńskowolski	8	8	8	8	8	8
Piotrków Trybunalski, powiaty: bełchatowski, łódzki wschodni, piotrkowski, radomszczański	7	6	6	7	7	6
Skierniewice, powiaty: opoczyński, rawski, skierniewicki, tomaszowski, brzeziński	5	5	5	5	5	5
Suma	33	33	33	36	36	36

* Dla wyborów w latach 2002, 2006, 2010 podano łączną liczbę mandatów dla obu okręgów na obszarze miasta na prawach powiatu Łódź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

O ile granice okręgów wyborczych pozostają od lat względnie niezmiennie, o tyle zmianom ulegała liczba mandatów możliwych do uzyskania w poszczególnych okręgach.

⁹ Pierwsze wybory do sejmików wojewódzkich, przeprowadzone z wykorzystaniem wyraźnie innego systemu wyborczego, w szczególności odnośnie do struktury okręgów i ogólnej liczby mandatów.

Wynikało to zarówno z procesów wyludniania się regionu (zmniejszenie ogólnej liczby mandatów od wyborów w roku 2014), jak i ze zmian proporcji liczby mieszkańców między okręgami. Szczególnie istotne pod tym względem jest wyludnianie się stolicy województwa, skutkujące sukcesywnym zmniejszaniem liczby mandatów przeznaczonych do rozdysponowania w okręgu (okręgach) łódzkim¹⁰, a co za tym idzie – potencjalnym zmniejszeniem znaczenia stolicy w polityce regionu kosztem innych jego obszarów. Zmiany takowe miały również miejsce przed wyborami w roku 2024 – okręg łódzki¹¹ utracił jeden mandat na rzecz okręgu piotrkowskiego¹².

7.4. Wyniki głosowania, wyniki wyborów i ich konsekwencje

W głosowaniu przeprowadzonym 7 kwietnia 2024 r.¹³ udział wzięło 1 001 040 osób, co stanowiło 53,61% uprawnionych. Tym samym frekwencja w tym głosowaniu była drugą najwyższą w historii samorządu województwa łódzkiego (wyższą zanotowano w roku 2018 – 56,91). Poszczególne okręgi były zróżnicowane pod względem aktywności wyborczej obywateli. Dane szczegółowe, wraz z odniesieniem do wcześniejszych elekcji, przedstawiono w tabeli 7.5.

Tabela 7.5. Frekwencja w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego na poziomie obecnych okręgów od 2002 r. (dane w %)

Numer okręgu	2024	2018	2014	2010*	2006*	2002*
1	49,88	57,35	38,34	34,89	36,37	25,81
2	52,82	54,63	48,20	47,13	46,90	45,36
3	54,19	57,14	51,30	51,63	49,34	48,55
4	56,06	57,91	53,62	52,46	50,58	50,00
5	57,04	56,94	54,20	53,25	51,84	51,53
Suma	53,61	56,91	48,03	46,48	45,66	41,75

* Dla wyborów w latach 2002, 2006, 2010 wartości łączne dla obu okręgów na obszarze miasta na prawach powiatu Łódź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

¹⁰ T. Matusiak, *Łódź traci mandat. Zła wiadomość dla KO przed wyborami samorządowymi*, <https://lodz.wyborcza.pl/lodz/7,35136,30606054,lodz-traci-mandat-zla-wiadomosc-dla-ko-przed-wyborami-samorzadowymi.html> [dostęp: 1.08.2024].

¹¹ W dalszej części rozdziału zastosowanie mają nazwy zwyczajowe dla kolejnych okręgów: łódzki, kutnowski, sieradzki, piotrkowski, skierniewicki.

¹² *Postanowienie nr 6/2024 Komisarza Wyborczego w Łodzi I z dnia 16 stycznia 2024 r. w sprawie podziału województwa łódzkiego na okręgi wyborcze, ustalenia ich granic, numerów oraz liczby radnych wybieranych w każdym okręgu*, Dz. Urz. Woj. Łódź. 2024.512.

¹³ *Obwieszczenie Komisarza Wyborczego w Łodzi I z dnia 9 kwietnia 2024 r. o wynikach wyborów do rad na obszarze województwa łódzkiego*, Dz. Urz. Woj. Łódź. 2024.3036.

Najniższą frekwencję odnotowano w okręgu nr 1 obejmującym stolicę województwa. Nie jest to sytuacja zaskakująca, co więcej – świadczy o normalizacji sytuacji w regionie. Na sześć głosowań w wyborach sejmiku województwa łódzkiego przeprowadzonych w XXI wieku, w pięciu przypadkach frekwencja w okręgu łódzkim (lub łącznie w obu okręgach łódzkich do 2010 r.) była najniższa w regionie. Jedynym odstępstwem od tej reguły było głosowanie w roku 2018, przeprowadzone jednak w sytuacji wyjątkowej – wyraźnej mobilizacji elektoratu (szczególnie wielkomiejskiego) przeciw rządzącemu na poziomie kraju PiS. Należy przy tym zaznaczyć, że zaobserwowane różnice we frekwencji między stolicą regionu a pozostałymi okręgami są wyraźnie niższe niż obserwowane do roku 2014 (szczególnie w porównaniu z rokiem 2002, gdy frekwencja w Łodzi była dwukrotnie niższa niż w najbardziej zmobilizowanym okręgu). Najwyższą frekwencję zaobserwowano w okręgu skierniewickim, co również nie było zaskoczeniem, a jedynie powrotem do znanych z historii schematów. Warto zaznaczyć, że w przypadku czterech okręgów zaobserwowana frekwencja była drugą najwyższą w XXI wieku, ustępując jedynie wynikom z roku 2018. Natomiast w przypadku okręgu skierniewickiego zaobserwowana frekwencja była najwyższą w XXI wieku. Biorąc pod uwagę utrzymywanie się wyższej frekwencji mimo braku dodatkowego czynnika mobilizującego, jaki wystąpił w roku 2018, można postawić tezę o coraz wyższym stopniu świadomości obywatelskiej odnośnie do znaczenia samorządu terytorialnego, w tym regionalnego i jego funkcjonowania.

W ujęciu gmin najwyższą frekwencję zaobserwowano w najmniejszych jednostkach (do 5000 mieszkańców) – 63,31%. W większych gminach frekwencja malała wraz ze wzrostem mieszkańców, z wyjątkiem gmin od 50 000 do 100 000 mieszkańców oraz największych (powyżej 500 000 mieszkańców, więc w praktyce wyłącznie w stolicy regionu), w których zaobserwowano praktycznie identyczną frekwencję – odpowiednio 49,87% i 49,88% (w województwie łódzkim nie ma gmin między 100 000 a 500 000 mieszkańców).

Odsetek głosów nieważnych w głosowaniu przeprowadzonym 7 kwietnia 2024 r. wyniósł 4,08% (40 831 głosów nieważnych). Był to najniższy wynik zaobserwowany w historii wyborów łódzkiego sejmiku w XXI wieku, wyraźnie (przeszło czterokrotnie) niższy nie tylko od rekordowego pod tym względem roku 2014 (co wynikało z konstrukcji karty do głosowania), ale również wyraźnie niższy niż w poprzednim głosowaniu, przeprowadzonym w roku 2018 (spadek o 2,89 punktu procentowego). Odsetek głosów nieważnych w poszczególnych okręgach był bardzo zróżnicowany – od 1,05% w okręgu łódzkim do 5,16% oraz 5,13% odpowiednio w okręgach piotrkowskim i skierniewickim, co oznacza rekordową – aż ponad pięciokrotną – różnicę. Główną przyczyną nieważności głosów było niewskazanie żadnego z kandydatów – ta przesłanka odpowiadała za przeszło 70% głosów nieważnych (w wyborach w roku 2014 – 74,1%), najmniej w okręgu łódzkim – 60%, najwięcej w okręgu sieradzkim – 72%. Utrzymujący się od roku 2006 spadek odsetka głosów nieważnych (z wyłączeniem wcześniej wspomnianego roku 2014 i problemów wynikających z konstrukcji karty do głosowania) świadczyć może o wzroście kompetencji wyborczych głosujących oraz o coraz lepszym dopasowaniu przedstawionej oferty wyborczej do ich potrzeb.

Tabela 7.6. Odsetek głosów nieważnych w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego na poziomie obecnych okręgów od 2002 r.

Numer okręgu	2024	2018	2014	2010*	2006*	2002*
1	1,05	4,15	7,66	3,53	3,86	4,10
2	4,95	8,27	20,07	14,66	16,76	14,25
3	5,00	8,42	21,40	15,22	16,95	14,97
4	5,16	8,07	19,52	14,21	16,09	14,99
5	5,13	7,12	17,90	12,92	16,44	13,25
Suma	4,08	6,97	17,16	12,01	13,56	12,50

* Dla wyborów w latach 2002, 2006, 2010 wartości łączne dla obu okręgów na obszarze miasta na prawach powiatu Łódź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

W głosowaniu 7 kwietnia 2024 r. najwięcej głosów uzyskały listy PiS (35,57%), następnie KO (30,41%), TD (14,21%), Konfederacji i Bezpartyjnych Samorządowców (6,62%) oraz Lewicy (6,35%). Pozostałe sześć komitetów uzyskało łącznie 4,84% głosów. Poparcie w poszczególnych okręgach zostało przedstawione w tabeli 7.7.

Tabela 7.7. Wyniki głosowania w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego w 2024 r. (dane w %)

Komitet	Okręg nr 1	Okręg nr 2	Okręg nr 3	Okręg nr 4	Okręg nr 5	Suma
PiS	23,26	41,83	41,22	41,70	45,66	37,57
KO	51,43	27,71	23,38	24,58	17,11	30,41
TD	7,20	12,66	17,78	15,59	19,96	14,21
KIBS	5,86	6,09	6,86	7,89	6,40	6,62
Lewica	9,21	5,34	6,46	4,87	4,45	6,35
Inne	3,03	6,37	4,31	5,37	6,41	4,84
Suma	100	100	100	100	100	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

PiS wyraźnie wygrało głosowanie w czterech z pięciu okręgów, uzyskując w nich poparcie przekraczające 40%, natomiast w stolicy województwa niekwestionowane zwycięstwo odniosła KO, zdobywając ponad połowę głosów. Potwierdza to istniejący podział polityczny i oparcie się dwóch najsilniejszych ugrupowań w Polsce na odmiennych elektoratach z wykorzystaniem podziału centrum-peryferie. Trzecia Droga, mimo względnie niskiego wyniku w stolicy regionu, uzyskała wyniki od przeszło 12% do niepełna 20% w tzw. terenie. Konfederacja i Bezpartyjni Samorządowcy uzyskali najmniej zróżnicowane poparcie między okręgami spośród głównych sił politycznych, w żadnym jednak z okręgów nie zbliżyli się do wyniku dwucyfrowego. Lewica uzyskała niemalże dziesięcioprocentowe poparcie w okręgu łódzkim, natomiast w pozostałych wyraźnie

niższe, ze szczególnym uwzględnieniem okręgów piotrkowskiego i skierniewickiego, w których poparcie list Lewicy nie osiągnęło nawet 5%.

Przytoczone wartości są szczególnie istotne, biorąc pod uwagę wysokość progów naturalnych w poszczególnych województwach. W kolejnej tabeli przedstawiono wartość progów wyłączenia (*threshold of exclusion* [T_E], wartość gwarantująca uzyskanie przynajmniej jednego mandatu w okręgu) oraz włączenia (*threshold of inclusion* [T_I], wartość poparcia, poniżej której uzyskanie choćby jednego mandatu w okręgu jest niemożliwe) dla poszczególnych okręgów w ramach funkcjonującego systemu wyborczego¹⁴. Wartości progów włączenia obliczono dla sześciu liczących się list [$T_{I(6)}$] (co pozwala na uwzględnienie poparcia dla ugrupowań poza głównym polem rywalizacji, które jednak osiągnęły łącznie niespełna 5% poparcia w skali regionu).

Tabela 7.8. Wartości progów wyłączenia T_E oraz progów włączenia dla sześciu liczących się list $T_{I(6)}$ dla okręgów w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego (dane w %)

Komitety	Okręg nr 1	Okręg nr 2	Okręg nr 3	Okręg nr 4	Okręg nr 5
T_E	11,11	16,67	11,11	12,50	16,67
$T_{I(6)}$	7,69	10,00	7,69	8,33	10,00

Źródło: opracowanie własne.

Nie jest zaskoczeniem, że listy dwóch najsilniejszych komitetów uzyskały poparcie zarówno powyżej $T_{I(6)}$ jak i T_E we wszystkich okręgach. Bardziej istotne jest ich odniesienie do poparcia ugrupowań relatywnie słabszych. Trzecia Droga uzyskała poparcie gwarantujące uzyskanie przynajmniej jednego mandatu w trzech okręgach, w kolejnym – dającą taką możliwość (choć ostatecznie tego mandatu nie uzyskała). Konfederacja i Bezpartyjni Samorządowcy uzyskali we wszystkich okręgach poparcie zbyt niskie, aby zachować choćby matematyczne szanse na zdobycie jakiegokolwiek mandatu. Lewica uzyskała poparcie dające jakąkolwiek szansę na mandat jedynie w okręgu obejmującym stolicę województwa. Ostatecznie pozwoliło to Lewicy – mimo niższego niż KiBS poparcia na poziomie całego regionu – na uzyskanie mandatu.

Porównanie wyników głosowania z wynikami poprzednich elekcji wskazuje na dalsze umacnianie się dwóch najsilniejszych ugrupowań (PiS oraz KO). TD, mimo udziału Polski 2050, nie zanotowało wyraźnego wzrostu poparcia względem wyników PSL (nastąpił natomiast wyraźny spadek względem wyniku z roku 2014, który był jednak obciążony wcześniej wspomnianym błędem wynikającym z konstrukcji kart do głosowania¹⁵). Konfederacja i Bezpartyjni Samorządowcy nie tylko uzyskali wyraźnie wyższy

¹⁴ D. Rae, V. J. Hanby, J. Loosemore, *Thresholds of representation and thresholds of exclusion: An analytic note on electoral systems*, „Comparative Political Studies” 1971, t. 3(4), s. 479-488.

¹⁵ J. Flis, *Efekt książeczki*, [w:] J. Załuska (red.), *Co się stało 16 listopada? Wybory samorządowe 2014*, Warszawa 2015, s. 41-52; P. Gawron, Ł. Paweł, Z. Puchała, J. Szklarski, K. Życzkowski, *Wybory samorządowe 2014. W poszukiwaniu anomalii statystycznych*, „Studia Wyborcze” 2015, t. 19, s. 53-77.

wynik niż komitety dzisiaj współtworzących ją środowisk politycznych w przeszłości, ale też uzyskali to poparcie jako jeden podmiot (nie jako sumę poparcia kilku list), co daje mu szansę na utrzymanie przynajmniej częściowo istotnego miejsca w regionalnym systemie partyjnym niezależnie od nieuzyskania mandatów w 2024 r. Poparcie dla Lewicy ulega natomiast postępującej atrofii z biegiem czasu. Mimo powrotu do sejmiku (po jednokadencyjnej nieobecności) może to oznaczać ryzyko utraty znaczenia przez to ugrupowanie, w szczególności na obszarze regionu poza jego stolicą. Szczegółowe wyniki poparcia w kolejnych latach zostały przedstawione w tabeli 7.9.

Tabela 7.9. Poparcie dla głównych ugrupowań politycznych w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego 2006-2024 (dane w %)

Ugrupowanie	2024	2018	2014	2010	2006
PiS	37,57	34,88	27,48	24,22	23,14
KO/PO	30,41	29,73 ^a	26,77	27,00	21,57
TD/PSL	14,21	13,06	27,04	18,84	15,47
KONF	6,62	2,55 ^b	4,79 ^d	2,88 ^e	1,74 ^f
Lewica	6,35	8,04 ^c	9,02	18,01	15,44 ^g
Inne	4,84	5,89	4,90	9,05	22,64
Suma	100	100	100	100	100

^a Łączne poparcie dla KKW Platforma.Nowoczesna Koalicja Obywatelska oraz KW Partii Zieloni.

^b Łączne poparcie dla KWW Wolność w samorządzie oraz KW Ruch Narodowy RP.

^c Łączne poparcie dla KKW Lewica Razem oraz KW Partii Razem.

^d Łączne poparcie dla KW Nowa Prawica – Janusza Korwin-Mikke oraz KWW Ruch Narodowy.

^e Łączne poparcie dla KWW Ruch Wyborców Janusza Korwin-Mikke oraz KW Unia Polityki Realnej.

^f Łączne poparcie dla KW Unia Polityki Realnej oraz KW Narodowego Odrodzenia Polski.

^g KKW Lewica i Demokraci.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Dokładniejsza analiza zmian poparcia dla głównych ugrupowań, osadzona na poziomie okręgów wyborczych, pozwala na potwierdzenie utrwalenia, a nawet wzmocnienia głównej linii podziału między najsilniejszymi ugrupowaniami. PiS opiera się z czasem coraz bardziej na wyborcach spoza głównej aglomeracji regionu, osiągając wyjątkowo wysokie poparcie, w szczególności w okręgu skierniewickim (sukcesywnie, kosztem PSL/TD). Natomiast KO, niezmiennie, wzmacnia swoje poparcie w stolicy województwa, w znacznej mierze kosztem Lewicy. W przypadku Trzeciej Drogi istotny jest wyraźny wzrost poparcia w okręgu łódzkim, nieprzekładający się jednak na realne szanse uzyskania mandatu w stolicy regionu. Najprawdopodobniej jest to wynikiem wniesienia do koalicji elektoratu przez Polskę 2050. W odniesieniu do „terenu” wyraźna jest atrofia poparcia w okręgu skierniewickim, stanowiącym w poprzednich elekcjach bastion poparcia ludowców (na rzecz PiS). Konfederacja wyraźnie zwiększyła swoje zaplecze wyborcze, w szczególności w okręgach sieradzkim i piotrkowskim (w tym ostatnim

przypadku może mieć to związek ze startem i zwycięstwem związanego z tą formacją kandydata w wyborach prezydenta Bełchatowa). Wyniki Lewicy w kolejnych elekcjach potwierdzają atrofię poparcia, włącznie (choć w ograniczonym stopniu) ze stolicą regionu. Szczegółowe wyniki zostały przedstawione w tabeli 7.10.

Tabela 7.10. Poparcie dla głównych ugrupowań politycznych w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego na poziomie obecnych okręgów 2006-2024 (dane w %)

Prawo i Sprawiedliwość						
Rok wyborów	Okręg nr 1	Okręg nr 2	Okręg nr 3	Okręg nr 4	Okręg nr 5	Suma
2024	23,26	41,83	41,22	41,70	45,66	37,57
2018	24,92	37,37	38,15	39,93	39,81	34,88
2014	27,18	24,02	26,84	31,71	26,91	27,48
2010*	23,67	23,13	21,98	28,50	24,10	24,22
2006*	24,88	22,51	21,27	23,05	23,75	23,14
Koalicja Obywatelska						
Rok wyborów	Okręg nr 1	Okręg nr 2	Okręg nr 3	Okręg nr 4	Okręg nr 5	Suma
2024	51,43	27,71	23,38	24,58	17,11	30,41
2018	50,98	27,07	21,54	21,50	15,03	29,73
2014	46,68	23,25	21,98	20,09	14,74	26,77
2010*	41,57	27,40	22,14	22,70	17,96	27,00
2006*	33,28	18,13	17,68	18,72	14,43	21,57
Trzecia Droga						
Rok wyborów	Okręg nr 1	Okręg nr 2	Okręg nr 3	Okręg nr 4	Okręg nr 5	Suma
2024	7,20	12,66	17,78	15,59	19,96	14,21
2018	2,17	11,62	19,54	12,25	26,46	13,06
2014	5,84	33,46	33,40	28,96	41,95	27,04
2010*	2,35	18,19	27,64	18,11	31,25	18,84
2006*	2,36	16,48	20,76	21,30	21,58	15,47
Lewica						
Rok wyborów	Okręg nr 1	Okręg nr 2	Okręg nr 3	Okręg nr 4	Okręg nr 5	Suma
2024	5,86	6,09	6,86	7,89	6,40	6,62
2018	2,41	2,78	2,23	2,87	2,63	2,55
2014	5,27	4,70	4,55	5,10	4,08	4,79
2010*	2,62	3,47	2,99	2,68	2,74	2,88
2006*	1,66	1,75	1,16	2,25	2,11	1,74

Lewica						
Rok wyborów	Okręg nr 1	Okręg nr 2	Okręg nr 3	Okręg nr 4	Okręg nr 5	Suma
2024	9,21	5,34	6,46	4,87	4,45	6,35
2018	9,72	5,73	7,34	10,42	5,21	8,04
2014	11,56	8,86	7,88	9,02	6,88	9,02
2010*	24,95	17,00	15,70	16,69	13,96	18,01
2006*	25,26	13,74	12,20	10,46	11,45	15,44

* Dla wyborów w latach 2002, 2006, 2010 wartości łączne dla obu okręgów na obszarze miasta na prawach powiatu Łódź.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Podział mandatów na poziomie okręgów wyborczych dokonany na podstawie wyników głosowania 7 kwietnia 2024 r. oraz we wcześniejszych elekcjach wraz ze wskazaniem ugrupowań reprezentowanych w wybranych bezpośrednio po wyborach zarządach województw został przedstawiony w tabeli 7.11.

Tabela 7.11. Podział mandatów w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego 2006-2024*

Ugrupowanie	2024	2018	2014	2010	2006
PiS	16	17	12	10	12
KO/PO	12	12	10	13	10
TD/PSL	4	4	10	7	6
KiBS	0	0	0	0	0
Lewica	1	0	1	6	4
Inne	0	0	0	0	4
Suma	33	33	33	36	36

* Wyszczególniono ugrupowania reprezentowane w zarządzie województwa utworzonym bezpośrednio po wyborach.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej oraz Dziennika Urzędowego Województwa Łódzkiego.

Mimo że wyniki mandatowe w roku 2024 różniły się tylko jednym mandatem od uzyskanych w roku 2018, pozwoliły na alternację władzy w województwie. Reprezentacje ugrupowań współtworzących koalicję rządową na poziomie kraju uzyskały 17 z 33 mandatów, dysponując dzięki temu identyczną większością jak PiS po poprzednich wyborach. Może wydawać się, że było to skutkiem powrotu Lewicy do sejmiku i uzyskania przez nią mandatu w okręgu łódzkim, jest to jednak związek pozorny. Gdyby łódzka lista lewicy nie uzyskała poparcia pozwalającego na uzyskanie mandatu, kolejnym komitetem uprawnionym do jego objęcia byłaby KO. Nie miałoby to zatem wpływu na

reprezentację obu bloków politycznych. PiS utracił władzę po jednej kadencji rządów, a marszałka, podobnie jak we wcześniejszych kadencjach (od 2006 roku), wskazała Koalicja Obywatelska (wcześniej – Platforma Obywatelska).

Wybór zarządu województwa trwał jednak nadspodziewanie długo i nastąpił dopiero 11 czerwca 2024 r. – przeszło dwa miesiące od dnia głosowania i ponad miesiąc po ukonstytuowaniu się pierwszych zarządów (6 maja – województwa podkarpackie, śląskie i świętokrzyskie). Jedynie w przypadku województw pomorskiego i małopolskiego wybór zarządów nastąpił później. Ostatecznie sejmik wybrał zarząd w składzie: marszałek Joanna Skrzydlewska (KO)¹⁶, wicemarszałkowie Agnieszka Ryś oraz Piotr Wojtysiak (reprezentujący odpowiednio PL2050 oraz PSL, oboje wybrani z list TD)¹⁷, Artur Bagieński (PSL) oraz Artur Ostrowski (reprezentujący Lewicę, jednak niebędący radnym sejmiku)¹⁸.

Zgodnie z doniesieniami medialnymi przyczyną tak długiego okresu oczekiwania było powiązanie podziału miejsc w zarządzie województwa z ustaleniami dotyczącymi podziału władzy w innych regionach (w szczególności w województwie dolnośląskim)¹⁹.

7.5. Indeksy rywalizacyjności i efektywna liczba partii (komitetów) w sejmiku województwa łódzkiego

Każdy system wyborczy powoduje deformację wyniku wyborów względem wyniku głosowania. Do określenia poziomu proporcjonalności wyborów wykorzystano indeks nadreprezentacji (podreprezentacji) poszczególnych ugrupowań reprezentowanych w sejmiku województwa łódzkiego VII kadencji²⁰ – został on przedstawiony w tabeli 7.12.

Tabela 7.12. Rozmiar nadreprezentacji poszczególnych ugrupowań w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego VII kadencji

Ugrupowanie	Głosy (P%)	Mandaty (M%)	(M-P)	Nadreprezentacja
PiS	37,57	48,48	10,91	+0,29
KO/PO	30,41	36,36	5,95	+0,20
TD/PSL	14,21	12,12	-2,09	-0,15
Lewica	6,35	3,03	-3,32	-0,52

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

¹⁶ Uchwała Nr 1/3/24 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 11 czerwca 2024 r. w sprawie wyboru Marszałka Województwa Łódzkiego.

¹⁷ Uchwała Nr 1/5/24 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 11 czerwca 2024 r. w sprawie wyboru Wicemarszałków Województwa Łódzkiego.

¹⁸ Uchwała Nr 1/6/24 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 11 czerwca 2024 r. w sprawie wyboru Członków Zarządu Województwa Łódzkiego.

¹⁹ PAP, Radni sejmiku województwa łódzkiego znów nie wybrali marszałka, <https://samorząd.pap.pl/kategoria/aktualnosci/radni-sejmiku-województwa-lodzkiego-znow-nie-wybrali-marszałka> [dostęp: 1.08.2024].

²⁰ Szczegółowe założenia metodologiczne odnośnie do tego i kolejnych współczynników zostały zawarte we wstępie do niniejszego opracowania.

Oba najsilniejsze ugrupowania uzyskały wyraźną nadreprezentację w składzie sejmiku, przy czym nadreprezentacja PiS jest wyraźnie wyższa niż głównego konkurenta. Wynika to w pierwszej kolejności ze zwycięstwa PiS w większej liczbie okręgów (4 względem 1) oraz z wyższego odsetka głosów o sile zerowej w tych okręgach, w których PiS uzyskał najwyższe poparcie, szczególnie w okręgu kutnowskim (30,46%, natomiast w pozostałych zwycięskich dla PiS okręgach 17,63%, 18,13% i 17,26% względem 16,09% w okręgu łódzkim). Podreprezentacja TD spowodowana jest w głównej mierze nieuzyskaniem mandatów w dwóch z pięciu okręgów wyborczych. Jeszcze silniejszy efekt na tym polu widać w przypadku Lewicy – uzyskanie mandatu w tylko jednym z pięciu okręgów, przez co 38 638 głosów oddanych na listy tego komitetu, więc aż 63,40% tych głosów, było głosami o sile zerowej. W przypadku TD wartości te wyniosły odpowiednio 36 706 i 26,91% głosów.

Poziom rywalizacji w ramach systemu wyborczego można zanalizować za pomocą indeksu rywalizacyjności. Wartości współczynnika nie niższe niż 0,8 oznaczają wysoki poziom rywalizacyjności²¹. Rywalizacyjność w wyborach sejmiku województwa łódzkiego utrzymuje się na wysokim poziomie – wartość współczynnika wyniosła 0,81 (podobnie jak w poprzednich wyborach²²). Jest to jednakże wyraźnie niższy poziom rywalizacyjności niż znany z lat wcześniejszych. Niższą wartość współczynnika rywalizacyjności zaobserwowano tylko raz – w pierwszych wyborach sejmiku łódzkiego w roku 1998.

Tabela 7.13. Wartość indeksu rywalizacyjności w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego od roku 1998

Rok wyborów	2024	2018	2014	2010	2006	2002	1998
Indeks rywalizacyjności	0,81	0,81	0,98	0,90	0,93	0,90	0,76

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Jednym ze współczynników pozwalających na analizę stanu systemu partyjnego jest indeks efektywnej liczby partii (ENP) opracowany przez M. Laasko i R. Taagepera²³. Pozwala on na ustalenie liczby rzeczywiście liczących się graczy w danym systemie partyjnym. Wartość tego współczynnika dla kolejnych wyborów sejmiku województwa łódzkiego przedstawiono w tabeli 7.14.

Wartość współczynnika ENP w roku 2024 wyniosła 2,61, co stanowiło wzrost w porównaniu z poprzednimi wyborami, nadal jednak był on wyraźnie niższy niż wartości uzyskiwane we wcześniejszych przypadkach. Wynika to w głównej mierze ze zdomi-

²¹ A. Antoszewski, *Systemy partyjne Europy Środkowej i Wschodniej*, [w:] K. Kowalczyk, Ł. Tomczak (red.), *Czechy – Polska – Ukraina. Partie i systemy partyjne. Stan i perspektywy*, Toruń 2007, s. 7–26.

²² Nastąpił minimalny spadek – z wartości 0,814 do 0,809.

²³ M. Laakso, R. Taagepera, „Effective” number of parties: A measure with application to West Europe, „Comparative Political Studies” 1979, 12(1), s. 2-27.

nowania rywalizacji politycznej w regionie (również na poziomie reprezentacji) przez dwie najsilniejsze formacje – PiS i KO. Obniżenie wartości współczynnika względem roku 2018 wynika z obniżenia ich (łącznej) reprezentacji (o jeden mandat PiS) kosztem uzyskania reprezentacji przez niereprezentowaną w poprzednim rozdaniu lewicę.

Tabela 7.14. Wartość indeksu efektywnej liczby partii na poziomie reprezentacji w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego od roku 1998

Rok wyborów	2024	2018	2014	2010	2006	2002	1998
ENP	2,61	2,43	3,16	3,66	4,15	4,05	2,95

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Agregacja w systemie partyjnym określa poziom „stanu posiadania” najsilniejszego ugrupowania (koncentracji systemu). Do jego obliczenia stosuje się współczynnik agregacji (AI)²⁴. Jego wartość w kolejnych wyborach przedstawiono w tabeli 7.15.

Tabela 7.15. Wartość współczynnika agregacji (AI) partii na poziomie reprezentacji w wyborach do sejmiku województwa łódzkiego od roku 1998

Rok wyborów	2024	2018	2014	2010	2006	2002	1998
AI	12,12	17,17	9,09	9,03	6,67	6,67	10,91

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej.

Koncentracja systemu obniżyła się w wyniku wyborów w roku 2024 (12,12 względem 17,17), nadal jednak pozostając na wyrażnie wyższym poziomie niż we wcześniejszych kadencjach. Utrzymywanie się wysokiego poziomu koncentracji wynika z bardzo dużego „stanu posiadania” najsilniejszego ugrupowania (nieznacznie poniżej połowy mandatów), niższego jednak niż w poprzedniej kadencji. Ponadto w tych wyborach udało się uzyskać reprezentację większej niż poprzednio (4 względem 3) liczbie ugrupowań.

7.6. Podsumowanie

Wybory do sejmiku województwa łódzkiego VII kadencji zakończyły krótki (jednokadencyjny, choć w praktyce ponad pięcioletni) okres sprawowania władzy w regionie przez Prawo i Sprawiedliwość. Podobnie jak we wcześniejszym okresie (od 2006 r. do 2018 r.) władzę przejęła koalicja pod przywództwem Platformy Obywatelskiej (jako wiodącej siły

²⁴ L.C. Mayer, *A Note on the Aggregation of Party Systems*, [w:] P. Merkl (red.), *Western European Party Systems*, New York 1980.

Koalicji Obywatelskiej). Samo powołanie zarządu koalicyjnego również stanowi swoisty powrót do przeszłości dobrze znanej regionowi i jego mieszkańcom, jako że wszystkie zarządy, z wyłączeniem kadencji 2018-2024, miały formę koalicyjną. Kolejnym aspektem przywołującym myśl o swoistym powrocie do przeszłości jest ponowne (po kadencji przerwy) uzyskanie mandatu w organie stanowiącym samorządu wojewódzkiego przez ugrupowania lewicowe (Nowej Lewicy, czyli dawnego Sojuszu Lewicy Demokratycznej pod zmienioną nazwą).